

Vandens motyvas Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos poezijoje

INGA STEPUKONIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Letonikos centras, V. Putvinskio g. 23-219, LT-44243 Kaunas

El. paštas i.stepukoniene@hmf.vdu.lt

Straipsnyje pasitelkus fenomenologinės analizės principus siekiama apžvelgti vandens motyvo svarbą dviejų baltų tautų poezių – Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos kūryboje. Reikšmingas Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos poetinio pasaulėvaizdžio elementas yra vanduo, savitai ženklinantis pasaulio ritmus ir žmogaus egzistenciją, glaudžiai susijęs su asmenybės saviidentifikacija.

Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos poezijoje vandens stichija dažniausia įprasminama lietaus, sniego, ledo, ežero, jūros struktūra, kuria liudijama stipri gyvenimo manifestacija, viename lygmenyje simboliškai susiejant realybę ir iliuziją, realų ir anapusinį pasaulį.

Vanduo Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos poezijoje yra ir mirties, ir gyvybės simbolis. Poezių kūrybą artina ryškios individo pastangos išsaugoti savą dvasinį pasaulį, savą kultūrinį „ego“ – etninę atmintį subrandinusį gimtosios aplinkos, kalbos, žmonių santykių lauką; jūros banga, lietus, sniegas, lašas – dažniausios vandens formos, eilėraščio poetinėje erdvėje įprasminančios šias gyvybės išlaikymo, sielos atgijimo, pabudimo semas. Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos kūrybą artina ir saviidentifikacijos paieškos: pasiaukojančios, atnašaujančios moters savastis.

Darbo metodai: analitinis interpretacinis, aprašomasis, fenomenologinis, lyginamasis.

Raktažodžiai: Liūnės Sutemos poezija, Astridos Ivaskos poezija, vandens motyvas, poetinė refleksija

---

IVADAS

Liūnė Sutema ir Astrida Ivaska – neabejotinai vienos savičiausių baltų tautų literatūros kūrėjų. Abiejų poetinį pasaulėvaizdį formavo panašios biografinės slinktytys, laikotarpio istorinė, politinė ir kultūrinė situacija, kartos pasaulėjauta, dėmesys baltų istorinei ir kultūrinei praeičiai. Abi gimusios bemaž vienu laiku – Liūnė Sutema – 1927 m., Astrida Ivaska – 1926 m., brendusios miesto kultūros aplinkoje: Liūnės Sutemos tėvas, geležinkelietis, nuolat kėlėsi iš vieno Lietuvos miesto į kitą, Astrida Ivaska gimė ir augo sostinėje Rygoje. Liūnė Sutema ir Astrida Ivaska – daugiakultūrės asmenybės, kurių dvasinis formavimasis vyko keliakalbiame kultūriniam kontekste: Liūnės Sutemos mama – latvė, senelė – vokietė, Astridos Ivaskos šeimoje buvo kalbama keliomis kalbomis, o jos vyrų vėliau tapo estas Ivaras Ivaskas. Ir vienai, ir kitai nuo vaikystės tampa artimos Vakarų

kultūrinės realijos: literatūra, menas, kontaktai su Vakaruose studijas baigusiais žmonėmis. Didelę įtaką poečių dvasiniam ir kūrybiniam formavimuisi turėjo nepriklausomų Lietuvos ir Latvijos šalių kultūra, aktyvus to meto tautų dvasinis gyvenimas ir ypač – lietuvių ir latvių tarpusavio santykiai, atsiveriantys iš supančios kaimyniškos gyvenimo paribyje aplinkos, giminiškos bendrystės ir įvairių kultūrinių (literatūra, muzika, dailė) ryšių. Ir vienai, ir kitai kūrėjai nuo mažumės buvo artimas ir brangus baltų kultūros pasaulis, mito, tautosakos formomis giliai įsiskverbęs į sąmonę ir vėliau plačiai išsiskleidęs poezijoje.

Sovietinė okupacija abiejų šeimas priverčia trauktis į Vakarus. Emigracijos sąlygota būtis, paženklinta didžiulio tėvynės ilgesio, prarastos valstybės, namų, artimųjų išgyvenimų, itin suartino abiejų poečių kūrybą tematiniais ir probleminiais aspektais. Jų lyrikoje iškyla iš namų išginto lyrinio „aš“ praeities reminiscencijos, negatyvi emigranto dabartis: asmenybės skilimas, slėpimasis po kaukėmis, glaudaus žmogaus ir pasaulio ryšio praradimas, visa tai perteikiant ramia, sutaurinta emocija. Pasak R. Šilbajorio, Liūnės Sutemos poezija, kurioje tautos atsakomybės pajautimas iškilęs iki tragiškos aukštumos, „gaji, neprijaukinama, skaudi, giliai suleido savo atkaklias šaknis į išeivijos kultūrinės sąmonės klodą ir liks tenai, gal paskutinis gyvas ženklas, kai toji sąmonė jau bus sausa ir kieta, kaip badmečio molis“ [4, 163].

Astrida Ivaska – taip pat „išeivijos poetė, kurios kūryboje siekiama ne šokiruoti, bet praversti jausminį žmogaus pasaulį, jo gelmę, į pirmą planą iškeliant pojūčių tikrovę. A. Ivaskos kūryboje pastebimas latvių lyrikai būdingas glaudus ryšys su gyvąja gamta; gamtos pasaulio paslaptys, poetės bandymas priartėti prie visko, kas natūralu, ir plaukia iš gamtos pasaulio, išskiria jos kūrybą visame latvių literatūros kontekste“ [7, 85]. Jos poetinis žodis – visuomet siekiantis gilios esmės, atspindintis gamtos daugiareikiškumą, platybę, jos galią. Anot D. Lūsės, būtent gamta – dėmesys žolei, vandens srovenimui, voratinklui siūleliui – ir lyrinio „aš“ jausmai, santūriai, tarsi per atstumą, išsakant savo skausmą, ir sugebėjimas tai išreikšti latvių kalba daro A. Ivaskos poeziją nepaprastai latvišką [6, 24]. Latviškumo, nacionalumo kodas jos kūryboje labai ryškus: net ir svetimo pasaulio vaizduose jaučiama Latvija. Dėmesys gamtai, jos stebėjimas atsispindi ir poetės rinkinių pavadinimuose: „Ežero krikštynos“ (*Ezera kristibas*, 1966), „Žiemos teismas“ (*Ziemas tiesa*, 1968), „Žingsnis į šilus“ (*Solis silos*, 1973), „Šviesa sužeidė“ (*Gaisma ievainoja*, 1982). Kaip ir Liūnės Sutemos poezijoje, A. Ivaskos eilėraščiai siejasi, pratęsia vienas kitą, jungiami į ciklus.

Reikšmingas abiejų poečių poetinio pasaulėvaizdžio elementas yra vanduo, savitai ženklinantis pasaulio ritmus ir žmogaus egzistenciją, glaudžiai susijęs su asmenybės saviidentifikacija. Tad šio straipsnio tikslas – apžvelgti vandens semantiką ir šio motyvo raišką Liūnės Sutemos ir Astridos Ivaskos poezijoje.

Anot prancūzų fenomenologo G. Bachelard'o, vanduo poezijoje yra glaudžiai susijęs su kūrybinės vaizduotės galiomis; iš visų keturių pirminių elementų (žemė, oras, ugnis, vanduo) jis labiausiai inspiruoja svajones, tad literatūros kūrėjo sąmonėje ar pašmonėje išskylantys vaizdiniai yra svajonių išraiška. Poetinės vandens figūros (bangos, purlai, kriauklės, jūros ošimas, vandenynas) simbolizuoja pašmonės troškimus; nuolatinė gyvybinio gamtos ciklo kaita vaizdžiai įkūnijama kylančių ir dūžtančių bangų metaforomis; balta gulbė yra moters projekcija poeto sąmonėje, tekantis dumbblas, purvo marios, potvynis simbolizuoja nelaimę, o vandens ir žemės jungtis, vandens paukščių skrydis danguje simboliškai atnaujiną pasaulėkūrą, ženklina kosmogonijos aktą, pasipriešinimą blogiui; lietus – apšalymo aktą, sniegas, šerkšnas, ledas – dvasinį sąstingį. Taigi vandens poetinių figūrų gausa, jo regimybių įvairovė yra didžiulė. Dar daugiau – kiekviena

šios gamtos stichijos forma pasižymi savo unikaliomis kokybinėmis skirtybėmis: garsiniu skambesiu, spalva, kvapu. Vanduo, pasak G. Bachelard'o, „pasirodo kaip totali būtybė: jis turi kūną, sielą, balsą. Todėl daugiau nei galbūt koks kitas elementas vanduo yra pilna poetinė realybė.“ „Poetui vanduo turi įkvėpti naują priedermę; *elemento vientisumo* priedermę. Be šio vientisumo materialiai vaizduotė nėra patenkinama, o formalios vaizduotės nepakanka susieti skirtingas savybes.“ Tada kūriniui „stinga gyvenimo, nes jam trūksta substancijos“ [1, 132].

Kita svarbi G. Bachelard'o įžvalga – vaizduotė nėra sugebėjimas kurti realybės vaizdus; ji yra gebėjimas kurti realybę peraugančius vaizdus, išrasti „kažką daugiau negu žodžiai ir dramos“, „atverti viską naujai reginčias akis“ [1, 133]. Ji mus žadina, kartu „išsaugodama buvusių sapnų prisiminimą“, brangiausių nutikimus, „ištikusius anksčiau nei juos pastebėjo siela“ (D'Annunzio); tad „kai imame atverti akis regimybei, esame jau seniai susilietę su neregimu“ [1, 133]. Tai komentuodamas G. Bachelard'as cituoja E. A. Po: „Kalną mylime ne todėl, kad jis žalias, o Jūrą ne todėl, kad žydra, netgi ir tuomet, kai taip aiškiname savo susižavėjimą, o todėl, kad kažkas mumyse, mūsų sąmonės prisiminimuose yra įsikūniję žydroje jūroje ar žaliame kalne. Ir tas mūsų nesąmoningų prisiminimų *kažkas* visada ir visur prasideda mūsų vaikystės meilėmis, kurios pirmučiausia buvo nukreiptos į būtybę-prieglobstį, būtybę-peną“ [1, 226]. Kitaip sakant, svajonės yra inspiruojamos šviesių prisiminimų ilgesio.

VANDENS STICHIJOS REPREZENTACIJA POEČIŲ LYRIKOJE

Kaip minėta, Liūnės Sutemos ir A. Ivaskos eilėraščius vienija panaši lyrinio vyksmo erdvė, moterų žvilgsnis į pasaulį, poetinio „aš“ laikysena, dėmesys gamtos realybei. Tarp gamtos reiškinių vaizdinių poečių lyrikoje ryškiai išskyla sudėtinga ir daugiasluoksnė vandens stichija ir įvairios jos moduliacijos, svarbios kūrėjų meniniam pasaulėvaizdžiui. Vandens reikšmę jų poetiniam mąstymui liudija jau pats Liūnės Sutemos pseudonimas, kurio pirmasis sandas ženklina *pelkės, liūno* prasmes. A. Ivaskos poezijoje yra reikšmingi visi keturi mitiniai elementai (ugnis, vanduo, žemė, oras), tačiau vanduo lieka svarbiausias, savo galia gerokai praaugantis įprastinio įvaizdžio rėmus. Vanduo viena ar kita forma minimas beveik kiekviename A. Ivaskos eilėraštyje ir reiškia skirtingus potyrius bei išgyvenimus; pasak G. Bachelard'o, jis yra ir poetės peizažų ornamentas, ir tikroji jos apmąstymų substancija. Šią įvaizdžio dominantę išryškina ir jos eilėraščių rinkinio pavadinimas „Skraidantis ežeras“. Abiejų poečių kūryboje egzistuoja daugybė skirtingų šio įvaizdžio ir motyvo interpretacijų, tačiau yra ir jas vienijantis conceptualus pagrindas.

Liūnės Sutemos ir A. Ivaskos poezijoje vandens stichija dažniausia įprasminama lietaus, sniego, ledo, ežero simboline struktūra, kuria liudijama stipri gyvenimo manifestacija, viename lygmenyje simboliškai susiejant realybę ir iliuziją, realų ir anapusinį pasaulį. Vandens – lietaus, drėgmės, ledo, sniego, ežero, upės – vaizdiniai tarpusavyje sąveikauja ir papildo vienas kitą. Jų skirtinga semantika, savita poetinė raiška, tačiau poečių kūryboje, beveik visuomet įbūtinami praeities ženklus (mitinius ar istorinius) ir kitą – sapno / fantazijos pasaulį, jie realizuoja giliai sąmonėje glūdinčios svajonės, dažniausia besišaknijančios vaikystės ar jaunystės laike, išgyvenimą.

G. Bachelard'o teigimu, „ne realus *pažinimas* verčia mus aistringai mylėti realybę, o *jausmas*, kuris yra pagrindinė ir pirmoji vertybė“; gamtą pradedame „mylėti dar jos nepažinę, gerai jos nematydami, jUSDami daiktams meilę, kuri kyla kitur“ [1, 225]. Kitur – tai prigimtinės realybės laukas, apgaubiantis žmogų visomis savo šviesos galiomis, visam laikui

įrašantis jį į individo sąmonę. Tyrėjo manymu, toks sielų jausmas gamtai yra itin tvarus, nes jo prigimtis yra sūniškas jausmas gamtai, kuri jausminiu požiūriu yra į begalybę kylanti motinos projekcija [1, 225]. Liūnės Sutemos ir A. Ivaskos, baltų poečių, išeivių iš savosios žemės, sąmonėje tokio prigimtinio lauko praradimas sublimuojasi į ištisą nerealizuotų svajonių, dramatiškų išgyvenimų ir potyrių lauką; jame justi ši *sūniška / dukteriška* ištikimybė *motinos gamtos / žemės / tėvynės, namų, žodžio / kalbos, tiesos / laisvės* kategorijoms, kurioms suteikiama didžioji dvasinė vertė. Gili priklausomybė šio prigimtinio lauko tradicijoms, daiktams, idealams ir negalėjimas to susigrąžinti lyrinį „aš“ paverčia nuo realios tikrovės atsiribojusiu svajotoju, žvelgiančiu į pasaulį ilgesio, melancholijos, ironijos žvilgsniu. Poetinio vaizdo struktūras diktuoja įskaudinta sąmonė, neretai inversiškai dėliojanti gėrio ir blogio, grožio ir bjaurumo, vilties ir nevilties simbolines struktūras, o gilioji eilėraščio substancija teigia begalinį prigimtinio universumo ilgesį. Liūnės Sutemos ir A. Ivaskos poezijoje tokios lyrinio „aš“ situacijos dažnai atsiveria vidaus ir išorės vandenų – ežero, upės, balų, jūros – motyvu ar apmąstymu. Liūnės Sutemos poezijoje ežeras – viena būdingiausių vandens reprezentacijų – yra sietinas su ryškesniu lietuvių polinkiu vaizduoti vidaus vandenį, palyginti su latviais.

*Žvėris žaliom akim tyko į mano naktį,
įsitempęs suoliui – aš bijau užmigt,
kad sapne neatskristų laukinės antys,
išklykdamos mūsų burtažodį
į žvėries pravertus nasrus,
tvankia drėgme garuojančius,
lyg ežeras, kurio vardą seniai užmiršau,
ir bijau prisiminti, bijau,
kad sapne neatbėgtų baltasis ėriukas
ištroškęs, ir jo basakojė sesuo –
plečias žalios akys žvėries ir mano,
nuo laukimo ir įtampos.
Ko užtrunka, ko neateina broliai,
užkapoję dalgiais Žilviną,
noriu paslaptį jiems išduot –
noriu užmigt. Ne sapnuot.*

(„Leliojimai“ [4, 31])

Eilėraštyje ryški Liūnės Sutemos kūrybai būdinga simbolinė asociatyvi gija tarp lyrinio „aš“ ir vandens pasaulio. Kūrinio vaizdinėje plotmėje implikuojama sapno / grėsmės situacija leidžia pajusti disharmoniško pasaulio funkcionavimą subjekto sąmonėje, *baimės* būseną. Eilėraštyje vienas kitą perdengia mitiniai motyvai, kuriuose svarbi vandens mitologema (nugrimzdusio ežero, Eglės ir Žalčio, broliuko, atsigėrusio iš pėdos vandens ir virtusio ėriuku). Intensyvi vandens metaforikos kaita ženklina absoliutų egzistencinio stabilumo praradimą, suardytą pasaulio ir namų harmoniją, sujauktą gyvenimo ritmą ir tvarką, didžiulę išorinių aplinkybių įtaką subjekto vidiniam „aš“. Lyrinis „aš“ tarsi gyvena dviejuose pasauliuose: realiame ir tame, kuris atslenka su sapnais, kai aktyvią sąmonę nugali pasąmonė – giliuosiuose asmenybės dvasios kloduose glūdintys prigimtinio lauko (laukinės antys, baltasis ėriukas, basakojė sesuo, Žilvinas) ir iškilusios grėsmės jam, katastrofos (žvėris, broliai su dalgiais) prisiminimai. Kaip ir kiti Liūnės Sutemos kūriniai, taip ir šis pasižymi stipriu sujaukto pasaulio pojūčiu. Vanduo jame ženklina ir gilina išdavystės, sutrūkinėjusių, grėsmingų, priešiškų žmonių santykių modelį. Šiam prasmių

laukui priskirtinas ir dažnas Liūnės Sutemos poezijoje troškulio motyvas, tuščio ąsočio įvaizdis, giliojoje teksto struktūroje reiškiantis dvasinę tuštumą ir didžiulį svajotojo ilgesį tam, kas prarasta.

Vanduo Liūnės Sutemos poezijoje yra ir mirties, ir gyvybės simbolis. Pasak G. Bachelard'o, vanduo – vienas labiausiai žmogaus minties aukštinamų (tyrumo) objektų, lyrikoje susiejantis visus tyrumo vaizdus [1, 130]. Poetės kūryboje ryškios individo pastangos, troškimas išsaugoti savą dvasinį pasaulį, savą kultūrinį „ego“ – etninę savimone subrandinusį gimtosios aplinkos, kalbos, žmonių santykių lauką; lietus, sniegas – ryškiausios vandens formos, eilėraščio poetinėje erdvėje įprasminančios šias gyvybės išlaidymo, sielos atgijimo, pabudimo semas: „*Noriu būti tau lietum ir sniegu, / kad pajėgtum gyvent dar metus / savyje, kaip žiemkentis rugys*“ („Prieš saulės grąžą“ [4, 47]). Tai, anot G. Bachelard'o, svajonei būdingas poreikis giliai įsirėžti į gamtą, nes tik tada galima giliai svajoti [1, 139]; tik tada gali atsiverti lyriniam „aš“ jo paties tapatybė ir dualumas, dvilypės vyriškos ir moteriškos galios, o ypač – jo realumas ir idealumas [1, 140]).

Panašiai poetiniai vaizdai jungiami ir A. Ivaskos lyrikoje. Skirtingai nei Liūnės Sutemos kūryboje, ežero, jūros refleksija poetės eilėraščiuose „išoriškai“ grindžiama harmoningu lyrinio subjekto santykiu su gamta. Pasak G. Bachelard'o, „ežeras – didžiulė rami akis. Jis sugeria visą šviesą ir iš tikrųjų visą pasaulį“; taip lyrikoje „atkuriama begalinė matymo ir matomo kaita“ [1, 145]. Anot A. Romanovskos, ežere susipina žemė, vanduo ir oras, ir šių stichijų tarpusavio ryšys kuria gyvybę [5, 95]. Ežero vanduo A. Ivaskos poezijoje yra glaudžiai susijęs su istorine – senųjų krašto gyventojų, genties – atmintimi, žadina subjekto dvasinį gyvybingumą, jo pabudimo jėgą:

*Svetima vyriška jėga
kelia mane ir sūpuoja, ir laiko,
dar savo rankose laiko.
Lybių krantai, laikykite mane
savo žydrai žaliame vainike,
pakelkite mane,
lybių krantai išnykę,
apdainuoti daugybę amžių <...>
Kažkur iškeliauja ir tūno
žydrai žalias kalbos spindėjimas,
žodžių karoliukai supasi jūroj. <...>
Paleiski mane, ir aš išeinu,
nepradingsiu, aš būsiu
mėlynu karoliuku žaliame bangų kalne,
saulės karoliuku mėlynosios bangos viršūnėj.
(„Lybių krantai“ [2, 41])*

Poetiniai vaizdai eilėraštyje nušviečiami, tarsi užliejami pavasariško šviežumo nuojautų, kurias padeda pasiekti ryškūs spalvų (žydrai žalios, mėlynos, geltonos / saulės), formų (vainikas, karoliukai) ir judesio (kėlimas, sūpavimas) įspūdžiai. Kūrinyje brėžiama praeities ir dabarties erdvėlaikio opozicija, įrėminta *krantų* takoskyros, semantinėje plotmėje iškelia asmenybės siekį išlaikyti savyje genties istorijos ir kultūros reikšmes; gimtosios kalbos, kaip ryškiausio tapatumo dėmens, poetinė sąsaja su gyvybinga žalia vandens spalva, tyvuliuojančiu vandenų pasauliu ženklina esminį dvasinį imperatyvą – saugoti didžiausias vertes grėsmingos galios apsuptyje („*aš būsiu mėlynu karoliuku žaliame bangų*

kalne“). Ežeras, išoriškai nekintantis, savyje slepia turtingą nežinomą pasaulį, paženklintą mitinio pirmapradiškumo žyme ir žadinantį gyvybę. Panirus į ežero bangas, perkertama riba tarp žemės, žmonių ir kito – paslaptingo, žmogui nepasiekiamo pasaulio, kurio vaizdinis analogas yra dangus (sūpuoklės, pakilimas aukštai). Jeanas Cohenas eilėraščių yra apibrėžęs kaip fonosemantinę struktūrą, kuriai būdinga glaudi dermė tarp semantinio plano ir fonikos [3, 54]. Kūrinyje ryškus vieno garso kartojimas sukuria liuliavimo / supimo įspūdį, kelia romantinio paslaptingo nuojautas, susiejiančias simbolinius atitikmenis – vandens / dangaus erdves. Vis dėlto giliausiose teksto struktūrose vaizdą įrėminanti praradimo, netekties nuojauta (išnykę lybių krantai, išnykstanti kalba) nuskaidrina jį graudaus svajotojo liūdesio, nostalgijos gaida.

Svajotojo „ego“ bene stipriausiai veikia atmintis, leidžianti prisiskverbti iki genties, tautos dvasinių ištakų, senosios istorijos, pirmapradės gyvenenos, archajiškos kalbos. Šiame baltiškų prasmų plačiame lauke ryškią su vandenų pasauliu susijusią baltišką simboliką (vandens paukščio – tarpininko tarp dangaus ir žemės, gyvybės vandens, mitinio erdvėlaikio, mitinių būtybių ir tautosakos personažų) randame A Ivaskos eilėraščiuose „Užvadas“, „Ivarui“, „Pirmoji paroda“, „Delfai“, „Poetėi Latvijoje“. Eilėraštyje „Tinklai“ svajotojas-lyrinis „aš“ reflektuoja savo reikšmingiausią – pradžios, t. y. gimties / kilmės, situaciją, nulėmusią jo būties modelį ir dvasinę laikyseną. Simboliškai gimties vieta lokalizuojama prie *senos jūros* ir *senoje žemėje* (mitiškumo kodas), taip apibrėžiant savo dvasinės priklausomybės ribas:

*Man pasisėkė gimi prie įlankos, kur žemė sena
ir dar senesnė jūra. Bangos audžia tinklus, traukia mane atgal,
į praėjusius amžius... bet gyvenimo niekas negali iš manęs atimti.
Bangos audžia tinklus, juose užkliūva putos. Supasi paukščiai.
Ar jauti naktimis, kaip sujuda gintaras jūros dugno gyslose?
Mes vaikštom laisvi su vėju. Saulė audžia tinklus nuo vieno dangaus krašto iki kito.
Man patinka kristi į juos ir suptis išskėtom rankom.*

(„Tinklai“ [2, 45])

Jūra yra itin dažnas įvaizdis latvių poezijoje, kurioje ryškesnis dėmesys tenka išorės vandenims. Ji įteisina archajiškumo paradigmą ir įprasmina centrinį vertybių polių, kurio gyvybingumas ir teikiamas palaimos jausmas stipriai jaučiamas. Jūra – žemė – moteris implikuoja A. Ivaskos lyrikoje ryškią moteriškumo triadą, kuriai būdinga kuriamoji – vaisingumo / gimdymo / auginimo – galia. Iš čia ir simboliškas jūros / moters, audžiančios tinklus, ir juose iki dangaus besisupančios *laimingos moters* / žuvies / paukščio gretinimas, sukuriantis romantinį pasaulio visumos vaizdinį. Moteris – trimatę visatos erdvę siejanti būtis; ji jaučia palaimą (taip realizuojama gilioji pašamonės svajonė), būdama su savo jūra, krantais, debesimis, išgyvendama savo baltiškas šaknis ir atsiverdama šviesai. Laimės pojūtį žadina gintaras, neatmenamais laikais jūros gelmių viešpatijoje sustingęs pušies sakų lašelis, siekiantis baltų genčių priešistorę, – simbolinis amžių nesunaikinamas gyvybės pradmuo jūros vandenyse, ryškiausia šio krašto gyvastingumo manifestacija, pažadinanti genties žmogaus galias. Tai itin mėgstamas A. Ivaskos poezijos įvaizdis, glaudžiai siejamas su moters svajonių metafizika.

Anot G. Bachelard'o, viena pagrindinių vandenų poezijos temų yra atspindžiai [1, 159]. Vanduo ir jo atributai Liūnės Sutemos lyrikoje yra poetinio „aš“ atspindys; šia prasme dualią sąmonės struktūrą įprasmina veidrodžio, lange kabančios iškabos įvaizdžiai, ženklinantys subjekto nutolimą nuo realybės, nerealizuotą svajonę („*Mano iškaboj žaibu nuvingiuoja / slidus ungyrys. Aš parduodu žuvis./ Dar gyvas./ Aš sveriu ir sveriu / ežerų ir upių kvepėjimą, / žvejų kantrybę/ ir pelekų virpėjimą sveriu –/ kartą savaitę ir prieš didžiojo džiaugsmo šventes/*

atgailauja mano pirkėjai – //“ [4, 32–33]). Liūnės Sutemos poetiniame pasaulėvaizdyje subjektas siejamas su žeme ir vandeniu kaip pirmapradžiais elementais – taip atsiveria gilioji mitinė svajotojo sąmonė, archetipinė atmintis, prikelianti seniausius archetipinius vaizdinius – žuvis, liūliuojančio dumbolino vandens kvapai primena pirmapradžio chaoso, pasaulėkūros – kosmogoninio mito – momentus, kurių svarbą, simbolinį būtinumą jaučia kūrėjos sąmonė. A. Ivaskos poezijoje lyrinis „aš“ dalyvauja mitiniame kosmogonijos akte, kai iš vandens susikuria visa aplink: „...Šitaip radosi vanduo. / Tačiau reikėjo vandeniui žuvų./ Ir aš į patį vidurį vandens / mečiau dar vieną raudoną uogą – saulę, / tegu ji tarp žuvų ir medžių viršūnių vaikštinėja“; „Ivarui“ [2, 52]). Eilėraštyje „Pirmoji paroda“ ryški besikuriančio pasaulio pradžia – „nuo pėdų Palangoj“, „nuo žalčio šliūžės“, „saulės kiaušinio jūros gūžtoj“, „nuo strėlių ledinių vandeniui mirguojant“, aktualizuojamos svarbiausios baltiškos kosmogonijos mitologemos (kiaušinis, lizdas vidury vandens). Šalia atgimimo motyvų A. Ivaskos eilėraščiuose jaučiamas ir susvetimėjimas, atsiskyrimas (pajūrio krante išalusios pėdos), Liūnės Sutemos poezijoje mirtis ar mirties grėsmė metaforiškai suvokiama kaip laisvės prarastis (užšalęs ežeras, apledėjusios medžių šakos, liulančios klampios pelkės). Tad abiejų poečių kūryboje vandens motyvas atsiveria artimomis prasmėmis, kyla iš panašių sąmonės impulsų, impresijų, atveria artimas gyvenimo situacijas, eilėraščiuose įgydamas savito skambesio ir daugiareikšmiškumo.

Ir A. Ivaskos, ir Liūnės Sutemos kūryboje vanduo turi glaudų ryšį su namais. Namai jų lyrikoje – ypatingos reikšmės kategorija, tačiau aplyti, gaubiami pilkos lietaus miglos, tamsių debesų. Taip tarsi realizuojama G. Bachelard'o apibrėžta simbolinė *sunkaus vandens* kategorija, „simbolizuojanti ypatingą gyvenimą, kurį traukia ypatinga mirtis“ [1, 160]. A. Ivaskos eilėraštyje „Audėjos namai“ smulkus lietų paverčia pasaulį graudžiai ilgesingu rudeniniu paveikslu, tarsi užgniauzia jo gyvybę, išryškindamas neišsipildžiusių svajonių ir prarasties atmosferą:

*Lietaus šaudyklė audžia
rasotą rudenio skarą.
Ak, vieniši namai audėjos
pakraštyje didžiulio šilo.
Tavo lininė staltiesė yra vėsi ir kvepia vandeniu.
Asiūkliai ilgai joje gyvena ir vilkdalgiai.*

*Šiandieną oras dūmo skonio.
Takus tavuosius greitai jau sniegas užaus.
(„Audėjos namai“ [2, 48])*

Eilėraščių formuoja dvisluoksnė semantika – dabarties ir praeities reminiscencijos. Rudeniniam lietui lyjant poetės lyrinis „aš“ prisimena savo gyvenimą, buitines erdves, kuriai suteikiama ypatinga estetinė vertė. Buitinis praeities kasdienybės laukas suvokiamas kaip savos, etninės, kultūros dalis, paprasta ir harmoninga, atsiverianti gilesne dvasine patirtimi. Skara, staltiesė yra atributai, kuriantys šių namų – moters manifestacijos erdvės – jaukumą, šilumą. Pasak A. Romanovskos, toks suromantintas ryšys su praeitimi yra viena seniausių tradicinių vandens stichijos simbolių reikšmių [5, 95]. Tačiau lietų A. Ivaskos kūryboje neįgyja simbolinės apvalymo funkcijos, o visa apgaubia dvasinės pilkumos, graudaus liūdesio, praradimo nostalgijos gaida. Eilėraščio vaizdiniame plotmėje ryškios namų – sakralaus būties lauko – mirties nuojautos, suponuojančios žlugusio gyvenimo išpūdį. Todėl pilkuma, pilka lietaus spalva ir A. Ivaskos, ir Liūnės Sutemos kūryboje ženklina dingusio, jau svajonėje esančio pasaulio / gyvenimo kontempliavimą.

Lietus – viena būdingiausių vandens stichijos reprezentacijų A. Ivaskos lyrikoje. Jis, kaip ir vėjas, kūrėjos meninės vaizduotės struktūroje visuomet sietinas su neišsipildžiusiais lūkesčiais, nerealizuotų troškimų siekiamybe. Lietus pažadina veržlumą, tačiau įkūnija ir netikrumą, nestabilumą:

*Statysim namus iš vėjo, kurie supsis guobos šakose,
Statysim iš vėjo namus,
iš lietaus, kuris matuoja atstumą tarp debesų ir žemės,
iš lietaus,
iš parudavusių lapų statysim namus
ir pavadinسیم savo vardu.*

(„Šauksimė“ [2, 47])

Gamtos atspindžiai – lietaus, vėjo, tuščių guobos šakų ir parudavusių lapų, fiksuojami poetinio vaizdo centre, naikina, pasak G. Bachelard'o, „laimingų spalvų svajonę“ [1, 168] ir atskleidžia žmogiško skausmo našą. Taip metaforizuojamas išgintojo iš savo žemės gyvenimas – klajoklio, benamio, turinčio tik laikinus namus ir vienintelį imperatyvą – išsaugoti savyje visa, kas siejasi su gimtojo krašto kultūra. Liūnės Sutemos lyrikoje tai yra dvasinis sąstingis, eilėraščiuose reflektuojamas kaip *kelionė* – bridimas per liūną, lietu (eilėraščių ciklas „Pirmoji kelionė“, „Antroji kelionė“). Liūnas – pavojinga žengti vieta („*Aš einu ir einu, / lyg per liūną / klimpsta kojos į samanias. / Aš nešu. Aš turiu nunešti / ant smilgų kvepiančias žemuoges / savo vaikui –, kad jisai nepradėtų ilgėtis / nepažįstamo krašto miškų*“ – („Pirmoji kelionė“ [4, 39]). Jei A. Ivaskos poezijoje lietus yra smulkus, pilkas ir tylus, tai Liūnės Sutemos – agresyvus, nevaldomas, nesulaikomas, savo stipria jėga užtvindantis ir užvaldantis pasaulį, neatpažįstamai pakeičiantis jo kontūrus, darantis jį svetimą: mieste nuo kelrodžių ima lašėti raudonos žvaigždės, ant motinos namo durų spindi naujas užraktas-pjautuvus („Antroji kelionė“), „*gatvės neturi vardų*“, todėl į jas neįmanoma sugrįžti. Gamta tarsi sukaustyta; stiprėja pojūtis, jog šio lietaus negalima nei sustabdyti, nei atšaukti – tai iš esmės visatą keičianti galia, sustingdanti ir žmogaus valią. Todėl eilėraščiuose įsigali neviltsis, suvokimas, kad viskas iš ankstesnio gyvenimo amžinai prarasta:

*Aš atėjau dar nešinas senuoju raktu,
apvaliu, žalvariniu raktu –
Lyja ir lyja, ir kyla
malūno tvenkinys tamsus vanduo.
Didžioji žuvis, išnirus paviršium,
laukia grobio –
tebus jos alkis pasotintas
žalvariniu raktu –
dabar nei aš, nei motina,
tikrai nebeturim namų –*

(„Antroji kelionė“ [4, 40])

Tamsus vanduo – siaučiančio blogio metafora Liūnės Sutemos kūryboje; pasak G. Bachelard'o, tai „žiaurus vanduo“, kryptingas įniršio, kurstymo galios, brutalumo reflektavimas [1, 266]. Patekęs į lietaus plūsmą, žmogus priverstas jam pasiduoti, paklusti visa valdančiai vandens stichijai; lietus apgaubia, uždengia procesijų vėliavų šilkuose Dangaus Ėmimo Dieną motinos bruožus, kuri, likusi blogio erdvėje, praranda gyvybę. Taip kuriamas poetinis *bevardės žemės* vaizdinis laukas, kurį papildė ir vakaro,

besiplečiančio „*skliaute / drumsto vandens ratilais*“, metaforika („Senkapiuose“ [4, 56]). Pagal G. Bachelard'o koncepciją, taip atspindimas kūrėjo pasąmonėje gyvas ir išskylantis simbolinis mirties prisiminimas, mirties materija, poetinėje vandens refleksijoje įteisinanti *šešėlio viešpatiją* ir grožį paverčianti liūdesiu [1, 170].

Upė Liūnės Sutemos poezijoje yra žmogiškos būties, kraujo analogas. Tradiciškai šios vandens formos reprezentacija poezijoje siejama su *judesio – statikos* binarine opozicija. Liūnės Sutemos lyrikoje upės įvaizdis nėra dažnas; jis išskyla kaip dvasinio sąstingio antitezė, egzistencinių pokyčių ženklas, atveriantis prigimtinį universumą kaip turintį išskirtinę prasmę svajotojo gyvenime.

*Nebėra nieko svetimo,
miestas, kurio neapkenčiau, didėja,
kabindamasis į skliautus,
ir plečiasi, užaugdamas balotus,
žmonių nepaliestus laukus,
tiltais peršokdamas upes –
ir mano kraujuje įsimetė tas pats,
bevardžio miesto atkaklus
troškimas, dar ir dar gyvent.*

*Nebėra nieko svetimo –,
ir niekad dar nebuvo manyje
tokia gaji, tokia saugi gimtoji žemė.*

(„Nebėra nieko svetimo“ [4, 35])

Kūrinio semantinėje plotmėje realizuojama *augimo, plėtimosi, didėjimo, tekėjimo* (upė, kraujas) paradigma, ženklinanti vidinį judesį. Eilėraštyje „Prieplaukoj švilpiančiam laivams“ judesį implikuoja ir metaforinis upės analogas – *traukinys* ir *rašantis brolis*: „*Prieplaukoj švilpiančiam laivams, / brolis išgirsta praskubant traukinį, / pro mažą stotį, ir rašo – / apie savo vaikystę rašo, / didelėm, lygiom raidėm*“ [4, 36].

Kraujas – būdingas Liūnės Sutemos poezijos vaizdinys, įprasminamas kaip aktyvi, „judanti“, galinga gamtos stichija; tai dažniau ne narsus kraujas, o mirties ženklas, pribloškiantis savo iškalbingu nebylumu. Kraujo puta – dažna Liūnės Sutemos lyrikos semantema, plečianti dramatišką tragedijos diskursą. Poetės lyrikoje ja metaforizuojama išdavystės situacija, turinti provaizdžių senuosiuose lietuvių mituose:

*Ant ežerų ir upių,
kanalų ir fontanų dubeniuose,
liūliuodama žydi kraujo puta –
Ar galima rašyti ja? <...>*

*Argi begalima rašyti krauju,
kai auga kiekviename Drebulė,
išdavusi Žilviną –
ir jo nebėra.*

(„Kraujas“ [4, 59])

Skirtingai nei Liūnės Sutemos, A. Ivaskos poezijoje kraujas – asmeninio tapatumo ženklas ir horizontalė, susiejanti genties istoriją, skirtingų šimtmečių ir epochų realijas. Jam būdinga moteriškojo vertybinio prado dominantė:

*Mano kraujas niūrus,
nes Kuršo karaliai,
klejodami
mojuoja kumščiais.*

*Mano kraujas švelnus,
nes lengvomis vyžomis
lybių moterys
ranka už rankos vaikšto.*

(„Sentėviai“ [2, 44])

Su mirties lauku Liūnės Sutemos ir A. Ivaskos poezijoje susiejamas ir *polaidis*, vandens plūsmas – stichinė jėga, galingiausia pasaulyje, kuriai visiškai paklūsta ir žmogus. Liūnės Sutemos eilėraštyje „Dienoraštis“ polaidis, simbolinis pasaulinis tvanas, išmuša žemės pagrindą iš po kojų, priverčia trauktis kitur, iškeliauti, patirti chaoso, pasimetimo, nežinomybės jausmą; pasak G. Bachelard'o, „mirtis yra kelionė, o kelionė yra mirtis“ [1, 187]. Viską praradusiam svajotojui belieka tik balsiai skaityti „Lunatiko Kelionių Užrašus“ [2, 44] – taigi toliau tęsiamas sąmonės ir pasąmonės dialogas – skausmingų prisiminimų, dramatiškų potyrių ir nerealizuotų svajonių sublimacija.

IDENTIFIKACIJOS PAIEŠKOS

Vienas ryškiausių abiejų poečių pasaulėvaizdį siejančių aspektų – gilus vienatvės pojūtis, ryškėjantis beveik visuose jų eilėraščiuose. Iš čia – ir moderniajai lyrikai būdingas poetinio „aš“ skilimas, pasak R. Šilbajorio, reiškiamas ištisa įvaizdžių – antrininkų – grupe [4, 166]: veidrodžio, šukės, paukščio, šakos, taip pat vandens – rasos lašo, ledo, šerkšno, ašaros. Tai viena būdingiausių kūrėjų poetikos priemonių. Ir Liūnės Sutemos, ir A. Ivaskos identifikacijos paieškų procese itin svarbus dėmuo – vanduo. Jis ženklina lemtingą būties ribą, kai sklaidosi realybės iliuzijos, ar atspindžius, kuriuose keičiasi lyrinio subjekto savybės. Liūnės Sutemos poezijoje vidinė tokių išgyvenimų įtampa stiprinama pusnių, ledėjimo metaforomis („*Sirpsta naktim pusnyse / spalgenų uogos, ir ledėdami noksta sakai*“ („Medžioklės metas“, [4, 55]); A. Ivaskos tai – „*pumpuruojantis ašarų medis*“, „*Ariadnės siūlas snieguose*“, tęsiantys vienišumo pojūčių raišką („Pūgoje“). Liūnės Sutemos eilėraščiuose sąmonės nuskaidrėjimas, grįžimas tarsi į tikrąjį savo individualumą reflektuojamas kaip to, kas nereikalinga, *išskalavimas*, potekstėje brėžiant analogiją su jūra, ežeru:

*Sunkius, nereikalingus daiktus,
išnešiotus savy,
išskalavo pasąmonė
į saulėtą vasaros dieną, –
kaip ežeras išskalauja
negyvas žuvis, žoles, šaknis,
ir kartais kūną žmogaus.
Dabar viską turiu prieš save
(viską, kuomi buvau tikra),
dabar ir vėl esu laisva,
ir galiu abejoti.*

(„Išskalauti daiktai“ [4, 57])

Išsivadavimas iš supančių išorės gniaužtų jos poezijoje reflektuojamas kaip grįžimas prie savojo asmenybės branduolio, kaip tikrojo identiteto atradimas. Toks ėjimas į tikrąją – laisvą – save ryškus ir Astridos Ivaskos lyrikoje:

*Tarp nebūties ir atgimimo laisva,
laisva tarp kalnų ir jūros,
vaisių laikydama saujoj,
lipnų nuo sulčių.
Veidą atsukus saulėlydžiui,
veidą atsukus aušrai,
gali pagaliau suprasti:
esi viena lyg našlaitė
Lietaus karaliaus šaly.*

(„Vienatvė“ [2, 42])

Sultys, sula (vandens analogas), dvasinį atgimimą ženklinanti sema, poečių lyrikoje susieja mikro- ir makropasaulius, pabrėžia būdingiausių jų dvasinės identifikacijos formą – pasiaukojančią seserystę. Iškeliama joms svarbiausioji – bendruomeniškumo sema „mes“, ryškėja sąsajos su J. Degutytės poezijos Antigone, kuriai būdingas beatodairiškas rūpinimasis artimojo ir tautinės bendruomenės likimu, esmingiausia būties pozicija. Ir A. Ivaskos, ir Liūnės Sutemos moteris yra laisva rinktis, laisva drąsiai ir ryžtingai veikti, bet jai priešinga galia – stipresnė, palaužianti, parklupdanti aplinkinius, ir ji lieka vieniša. Todėl svajotojo sąmonėje ryški dvasinės vienatvės gaida, stiprėja troškulio, kaip neišsipildžiusių vilčių, motyvas. Eilėraštyje „Dviejų brolių sesuo...“ Liūnės Sutemos lyrinis „aš“ lipdo ašotį laukiamam broliui pagirdyti pavasario sula, bet nepasiekia savo tauraus tikslo:

*Dviejų brolių sesuo
niūniuodama lipdė iš molio ašotį
pavasario atvertam beržui,
rudeniui apsunkusiam vynuogynui
ir trečiajam broliui,
tebelaukiamam,
Pasakų Joneliui.*

*Dviejų brolių sesuo
ilgesiu išdegino molio ašotį,
žaliu kartėliu išpaišė raštus
ir trokšta viduvasarį viena,
sulos skonį užmiršusi,
vynuogynų neišauginusi,
trečiojo brolio nesulaukusi,
ir skauda saujoj įdegusi
tuščio ašotio aša –*

(„Dviejų brolių sesuo“ [4, 65])

Pasiaukojančios sesers motyvas glaudžiai susijęs su vandens lauku – atsigėrimo / pagirdymo situacija, upės tekėjimu, skendimu Liūnės Sutemos kūryboje; kitame ciklo eilėraštyje sesuo užšąla ežere „lyg gruodyje upė“, „po ledu suskilęs ašotis, / pašiurpę žuvys“ „ir trečiojo brolio šešėlis, / suledėjęs tarp vandens žolių – / suledėjęs kartu su jomis“; sesers

paralėlė – žemė, padengta ledynų [4, 70]. Taip metaforizuojama baltų moterį amžinai lydinti ir jai lemta netektis, prarasties gėla, būdingiausia dramatiška likimo situacija – netekus savo pasaulio pagrindų, stovėti tuščiomis saujomis. A. Ivaskos lyrikos moteris atsiveria kaip visatoje stipriausias traukos poliūs – mylinti, globianti, priglaudžianti, bet vis dėlto nugalima jėga. Todėl jos tapatybė reiškia vandens laukui artimomis *užutekio* (globa), *kriauklės* (dvasinė savisauga), *kranto* (nugalima jūros) metaforomis:

*Esu užutekis, į kurį plūsta upė,
kriauklė, kurion banga sugūra,
krantas esu, kurį užlieja potvynis, –
ir mano smėlio pilys tyloj toj grūvi.*

(„Esu užutėkis“ [2, 50])

Atsiveria baltų kultūros moterims būdingas artimumas gamtai, archetipinė baltų moters savastis. Ryškiausia jos manifestacija Liūnės Sutemos kūryboje – lyrinio „aš“ susiliejimas su vandens pasauliu, panirimas į jį:

*Jei paleisi mane, išslysiu naktin –
pasinersiu, lyg tvenkinin –
ir leisiu žuvim pelekais savo plaukus šukuot,
ir leisiu vandens vijokliams
dalį savęs atmatuot,
kad tvankų vidudienį
įbridę vaikai
turėtų ant ko atsistot,
kad nepanertų –
mano veidas bus kampuotas,
apsamanojęs akmuo –
ir motinoms bus ramu,
ir motinos nebijos – <...>*

(„Akmuo“ [4, 99])

Iš tolimos archajinės praeities poečių lyrikoje – ir bürimo, raganavimo motyvas, kaip siekis kurti ir harmonizuoti, skaistinti pasaulį, simboliškai pradedamas ritualiniu vandens, pirmapradžio elemento, nuliejimo aktu:

*Švęstu vandeniū nuliejau tuščią delną,
kad patekėtų saulė,
kad pražystų rožė,
kad sudiltų delčia jame – <...>*

*Raganauju –
Saulėj garuoja džiūdamos
žolelės nuo nemigos, širdies dieglių –
žolelės, kad pavirstum vilkolakiu –
žolelės, kad prašvistų aptemę akys,
žolelės, kad aptemtų šviesios akys,
žolelės, žolelės...*

(„Raganauju“ [4, 134])

Sesers, raganos, užtekio, kriauklės metaforika Liūnės Sutemos ir A. Ivaskos kūryboje įprasminama esminė baltų moters atnašavimo pasauliui funkcija; vanduo šiame sakraliame akte išlieka esminiu pasaulėkūros elementu.

Gauta 2016 11 11
Priimta 2016 12 19

Literatūra

- [1] BACHELARD, Gaston. *Svajonių džiaugsmas. Ugnies psichoanalizė. Vanduo ir svajonės. Erdvės poetika*. Iš pranc. k. vertė G. Baužytė-Čepinskienė. Vilnius: Vaga, 1993.
- [2] IVASKA, Astride; IVASK, Ivar. *Skraidantis ežeras*. Sudarytojas S. Gaižiūnas. Vilnius, 2007.
- [3] COHEN, Jean. *Structure du langage poetique*. Paris: Seuil, 1966.
- [4] LIŪNĒ SUTEMA. *Poezijos rinktinė*. Vilnius: Vaga, 1992.
- [5] Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problemas. Četri pamatelementi kultūra: uguns, ūdens, zeme, gaiss. *Zinatnisko rakstu krajums*. XIII. Daugavpils, 2011.
- [6] LŪSE, Dace. *Latviešu trimdas literatūra*. Lekciju konspekts. Rīga, 1994.
- [7] STEPUKONIENĒ, Inga. *Baltų literatūra XX amžiaus antrojoje pusėje*. Kaunas, 2007.

INGA STEPUKONIENĒ

The Motif of Water in the Poetry of Liūnė Sutema and Astrida Ivaska

Summary

Liūnė Sutema and Astrida Ivaska are certainly among the most unique writers in Baltic literature. Experiences in life as well as in historical, political, and cultural situation of the Baltic states, and their attention for Baltic history and culture structured their poetic world-view. Cultural traditions intersect in their poetry. One of the most important symbols in their poetry is water, which has the meaning of the rhythms of the world and human existence. Also it is closely linked to personal self-identification.

The element of water in the poetry of Liūnė Sutema and Astrida Ivaska is mostly a symbol of rain, snow, ice, and the lake, which mostly show strong manifestation of life, and fuse reality and illusion, the real and posthumous life on the same plane. In their poetry, Liūnė Sutema and Astrida Ivaska focus on internal and external waters: lakes, rivers, and seas. Liūnė Sutema writes much about a lake: in her poems it reflects a myth (a sunken lake, Eglė the Queen of Grass-snakes, mythologem), creates the feeling of a cluttered world, marks a possible betrayal and a threat, and a model of hostile human relations. The lake and the sea in Astrida Ivaska's poetry show the harmony between a person and nature which covers all bad inner feelings and frustrations. Lake water in her poetry is linked to the memory of the autochthons and old tribes. It evokes the subject's spiritual vitality and awakening power. Water in the poetry of Liūnė Sutema and Astrida Ivaska is the symbol of both life and death. In their poems, the individual tries to save his or her own spiritual world and cultural ego, the ethnic memory which was formed by environment, language, and interpersonal relationships. We notice numerous symbols of rain and snow: in the poems they symbolize life protection and revival of the soul.

Water is also associated with home. Home in the poetry of Liūnė Sutema and Astrida Ivaska takes a significant place. Their homes are enveloped in grey clouds and their roofs are wet with rain. This reminds us of Gaston Bachelard who wrote about the symbol of *heavy water* that symbolizes extraordinary life which ends with an extraordinary death.

The river in the poetry of Liūnė Sutema and Astrida Ivaska is a symbol of human existence and blood. Traditionally this type of water symbolizes the binary opposition of motion/static. The poetry of these two writers is similar due to their quest for their self-identification: in their poetry, we feel an altruistic, self-sacrificing, and unselfish woman. A significant feature of Liūnė Sutema's poetry is the motive of sisterhood, which is mostly associated with water. She writes about situations in which a human receives or is given water, or is drowning. In these poems, the destiny of the Baltic woman is mostly that of loss, she feels the pain of deaths. Having lost the foundation of her world she is left with nothing in her hands. Astrida Ivaska shows a strong woman as the centre of the universe whose power is nonetheless vincible. Her identity is expressed through such metaphors as lagoons or the coast. Water remains a significant factor that links these two Baltic poets.

Keywords: poetry of Liūnė Sutema, poetry of Astrida Ivaska, motif of water, poetical reflection